

TRUNG QUỐC - CHÂU PHI : ĐỐI TÁC CHIẾN LƯỢC KIỂU MỚI

*Đỗ Minh Cao**

Năm 2006 đã đặt dấu mốc quan trọng, khởi đầu cho một thời kỳ lịch sử mới của quan hệ Trung Quốc - châu Phi. Trong chuyến thăm chính thức Ả-rập Xê-út và 3 nước châu Phi: Maroc, Nigêria, Kênia vào đầu quý II năm 2006, “Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào đã đề xuất rõ ràng sáng kiến thúc đẩy toàn diện mối quan hệ hữu nghị và đối tác Trung Quốc- Ả-rập Xê-út, thiết lập *đối tác chiến lược kiểu mới Trung Quốc - châu Phi*, mà đặc điểm chính là tin tưởng lẫn nhau về chính trị, đôi bên cùng có lợi trong lĩnh vực kinh tế, ủng hộ lẫn nhau trong các công việc quốc tế”¹. Từ bình luận trên của Ngoại trưởng Trung Quốc Lý Triệu Tinh về chuyến thăm của nhà lãnh đạo cao nhất Trung Quốc tới lục địa Đen, cũng là quan điểm chính thống của Trung Quốc được nêu trong “Văn kiện về chính sách của Trung Quốc đối với châu Phi” công bố hồi đầu năm 2006, ta thấy mối quan hệ Trung Quốc - châu Phi hiện nay là sự tiếp nối của một truyền thống quan hệ tốt đẹp trước đó giữa hai đối tác. Hàm ý thứ hai rất quan trọng nói rõ được triển vọng tốt đẹp giữa hai đối tác trong tương lai. Bài này sẽ phân tích sâu 3 vấn đề quan trọng trong quan hệ Trung Quốc-châu Phi. Một là, điểm lại những mốc son trong quan hệ Trung Quốc - châu Phi; Hai là, nêu ý nghĩa quan trọng thắng lợi ngoại giao năm 2006 của Trung Quốc tại châu lục này; Ba là, triển vọng đối tác chiến lược Trung Quốc - châu Phi trong bối cảnh đa cực và toàn cầu hoá hiện nay. Bên cạnh đó, bài viết còn đề cập đến những thành tựu đạt được và các hạn chế trong quan hệ giữa hai đối tác.

1. QUAN HỆ TRUNG QUỐC - CHÂU PHI TRONG GIAI ĐOẠN 1956 - 2005

Quan hệ Trung Quốc- châu Phi phát triển theo hướng đi lên với tốc độ ngày càng nhanh và chất lượng. Với những đặc điểm chính trị, kinh tế... khác nhau, 50 năm quan hệ Trung Quốc- châu Phi có thể được chia thành 2 giai đoạn chính. Giai đoạn thứ nhất gồm 40 năm bắt đầu từ 1956 đến năm 1996 với dấu mốc quan trọng là chuyến thăm của Chủ tịch Giang Trạch Dân (8 - 22/5/1996) và một số lãnh cấp cao của Trung Quốc đến châu Phi. Đặc điểm cơ bản của giai đoạn này là Trung Quốc quan hệ với châu Phi chủ yếu về lĩnh vực chính trị. Điều này xuất phát từ một số nguyên nhân lịch sử và khách quan của cả hai bên. Đó là thời kỳ châu Phi mới giải phóng, dần dần ổn định về chính trị. Với Trung Quốc, công cuộc cải cách mở cửa mới đạt được những thành quả ban đầu. Vào đầu những năm 1990 đến 1996, Trung Quốc phải đối mặt với vấn đề cạnh tranh thị trường xuất khẩu và đầu tư, là sức ép đè nặng lên nền kinh tế đang đi vào giai đoạn cải cách cơ cấu, trong bối cảnh khủng hoảng tài chính tiền tệ châu Á tác động mạnh tới kinh tế các nước khu vực. Trong chuyến thăm châu Phi năm 1996, Chủ tịch Trung Quốc Giang Trạch Dân đã khái quát cụ thể tình hình trên: “Tình hình thế giới thay đổi sau chiến tranh lạnh mang lại những xung đột lớn cho châu Phi nay không còn nữa. Chúng tôi vui mừng thấy tình hình chính trị của nhiều nước châu Phi đang hướng tới ổn định. Sự ra đời của nước Nam Phi mới đánh dấu việc hoàn thành sứ mạng giải phóng chính trị ở châu Phi. Hợp tác khu vực đã có bước đi quan trọng... Châu Phi đang bước vào thời kỳ

* Tiến sĩ, Viện Nghiên cứu Trung Quốc

lịch sử mới, tìm kiếm hòa bình, ổn định và phát triển... Trung Quốc mong muốn củng cố và phát triển quan hệ nhà nước, hợp tác toàn diện, lâu dài, ổn định, hướng tới thế kỷ XXI với các nước châu Phi". Chính phủ Trung Quốc còn nhấn mạnh: "Chúng ta không những cần hết sức coi trọng châu Phi về mặt chính trị mà đồng thời cũng phải coi trọng hợp tác kinh tế"².

Giai đoạn đầu từ 1956 đến 1996, Trung Quốc tiếp cận châu Phi với tư cách là nhà nước công nông mới ở châu Á, cảm tình và ủng hộ những phong trào giải phóng dân tộc ở một số nước châu lục này. Trung Quốc cùng một số nước châu Phi đều là những nước đang phát triển có chung một số điểm tương đồng, cần nhau trên các diễn đàn quốc tế và khu vực. Quan hệ kinh tế hai bên thời kỳ này hạn chế trong một số lĩnh vực nhất định và thành quả đạt được không tương xứng với tiềm năng của hai bên. Mãi đến năm 1990, tổng kim ngạch buôn bán Trung Quốc - châu Phi mới chỉ đạt hơn 0,8 tỷ USD. Những năm sau đó thương mại hai nước được đẩy lên nhưng đến năm 1996, tổng kim ngạch thương mại chỉ mới đạt gần 4 tỷ USD.

Bước sang giai đoạn thứ hai từ 1996-2006, quan hệ Trung Quốc - châu Phi được cải thiện đáng kể. Giai đoạn này đánh dấu bằng nhiều chuyến thăm châu Phi liên tiếp trong vòng 6 tháng đầu năm của các nhà chính trị, doanh nghiệp và các lãnh đạo cao cấp Trung Quốc sang một loạt nước châu Phi. Giai đoạn này có đặc điểm là quan hệ đối tác Trung Quốc - châu Phi được nâng lên về chất, đi vào thực chất hơn, uy tín chính trị của Trung Quốc ở châu Phi được nâng cao hơn, quan hệ kinh tế Trung Quốc - châu Phi được mở rộng đem lại lợi ích thiết thực cho cả hai bên. Chính giới và các nhà doanh nhân Trung Quốc cho rằng "châu Phi đã vượt qua thời kỳ hỗn loạn chính trị và phần lớn các nước đã có vai trò ngày càng quan trọng trên thế giới". Đây là thời điểm cần thiết lập quan hệ toàn diện với châu Phi khi bước vào thế kỷ XXI. Tạp chí "Thế giới tri thức" của Trung Quốc số 11 năm 1998 ví châu Phi là "vùng đất trinh nữ cuối

cùng" trên thế giới chưa được khai phá, các nhà đầu tư Trung Quốc phải nắm bắt thời cơ tiến vào châu Phi. Đây là giai đoạn Trung Quốc chủ động đẩy mạnh đồng thời cả hai lĩnh vực chính trị và kinh tế đối với châu lục Đen.

Về chính trị, một loạt nước châu Phi quan hệ ngoại giao trực tiếp với Trung Quốc; giữa một số nước châu Phi và Trung Quốc luôn có sự trao đổi qua lại bởi những cuộc thăm viếng cấp cao lẫn nhau. Vào giai đoạn đầu cho đến năm 1993, mới chỉ có 7 nước châu Phi có quan hệ ngoại giao và thương mại với Trung Quốc (một số nước vẫn giữ quan hệ với Đài Loan) thì đến giai đoạn hai vào thời điểm năm 2003, một loạt nước châu Phi đã chọn Trung Quốc làm đối tác, nâng tổng số nước châu Phi có quan hệ ngoại giao và thương mại với Trung Quốc lên con số 23. Trên trường quốc tế, nhiều vấn đề quốc tế và khu vực được Trung Quốc và một số nước đang phát triển nhất trí và ủng hộ lẫn nhau. Những ví dụ có thể thấy được tại các cuộc họp Đại Hội đồng Liên hợp quốc, tại diễn đàn các nước đang phát triển Á - Phi... Tại Hội nghị cấp cao Á - Phi, diễn ra tại thủ đô Giacáccta của Indônêxia cuối tháng 4/2005, Trung Quốc cùng các nước Á - Phi khác hoàn toàn nhất trí và thống nhất phát triển quan hệ dựa trên ba trụ cột; chính trị, văn hoá, xã hội, trong đó có một loạt vấn đề như hợp tác tại các diễn đàn đa phương, cải tổ LHQ, giải quyết xung đột, chống khủng bố, xoá đói giảm nghèo, thúc đẩy thương mại và đầu tư, giao lưu nhân dân, đối thoại giữa các nền văn minh, phòng chống dịch bệnh, xây dựng hệ thống cảnh báo sớm... Nổi bật là Tuyên bố chung Á - Phi về sống thân, động đất và các thiên tai khác, và Tuyên bố về quan hệ đối tác chiến lược Á - Phi mới.

Về kinh tế, thương mại hai bên được đẩy mạnh đáng kể. Số liệu thống kê chính thức của Trung Quốc cho thấy một năm sau đó - năm 1997, con số này đã là 5,7 tỷ USD. Những năm tiếp theo quan hệ kinh tế giữa hai bên không ngừng được cải thiện (xem bảng 1)

Bảng 1: Thương mại Trung Quốc- châu Phi tính theo năm (tỷ USD)

Năm	1997	2001	2003	2004	2005
	5,7	10	18	26	44

Nguồn: Tổng hợp số liệu từ các bản tin của Tân Hoa xã

Trong vòng 10 năm (1997-2005), tổng kim ngạch thương mại hai bên tăng trên 6 lần, mỗi năm tăng từ 8 đến 14 tỷ USD là một con số không nhỏ. Nếu quay trở lại với giai đoạn đầu thì con số này thật đáng kể. Đến năm 1990, kim ngạch thương mại mới chỉ là 0,8 tỷ USD và 7 năm sau vào năm 1996 tăng lên 4 tỷ USD. Rõ ràng là quan hệ kinh tế Trung Quốc- châu Phi trong giai đoạn hai phát triển với tốc độ cao, chừng nào đó đáp ứng nguyện vọng của hai bên. Năm 2003, có 23 nước châu Phi quan hệ với Trung Quốc, đạt kim ngạch buôn bán hai bên trên 100 triệu USD. Trung Quốc có tới 600 doanh nghiệp, công ty đặt chân lên 54 nước và vùng châu Phi với tổng số vốn đầu tư 1,17 tỷ USD. Năm 2004, có 27 hội chợ tại Ai Cập, Nam Phi, Nigieria và Kênia³.

Thương mại giữa Trung Quốc và châu Phi năm 2005 đạt khoảng 44 tỷ USD, tăng 35% so với năm 2003 và gấp hơn 4 lần so với năm 2001. Những số liệu trên cho thấy đây là những thành tích bước đầu của chính sách “đa nguyên hoá thị trường” của Trung Quốc và việc đẩy mạnh quan hệ kinh tế với châu Phi là có động lực và mục tiêu rõ ràng, sau này chắc chắn còn được đẩy mạnh hơn nữa.

2. GIAI ĐOẠN VỚI MỐC ĐỘT PHÁ NĂM 2006 TRONG QUAN HỆ TRUNG QUỐC - CHÂU PHI

Đầu năm 2006, Trung Quốc công bố Văn kiện về chính sách của Trung Quốc đối với châu Phi. Trong tài liệu này thể hiện toàn diện những mục đích rõ ràng và quyết tâm của Trung Quốc tiếp tục tình hữu nghị truyền thống giữa hai bên, *phát triển đối tác chiến lược kiểu mới Trung Quốc - châu Phi.*

Thực tế, chưa bao giờ châu lục Đen được chứng kiến những đợt sóng ngoại giao ào ạt đến từ đất nước của những con sông vĩ đại Trường Giang, Hoàng Hà, Hắc Long Giang... như trong năm 2006. Trong vòng 6 tháng đầu năm, châu lục này đã

tiếp đón nhiều đoàn chính khách và doanh nhân Trung Quốc đến thăm. Đặc biệt nhất là 2 đoàn chính khách cấp cao của Trung Quốc thăm chính thức 11 nước. Đoàn thứ nhất do Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào dẫn đầu thăm 4 nước trong đó có 3 nước châu Phi: Maroc, Kênia, Nigieria vào tháng 4/2006 và đoàn thứ hai, do Thủ tướng Ôn Gia Bảo làm trưởng đoàn thăm 7 nước Ai Cập, Ghana, Cộng hòa Dân chủ Cônggô, Ăngôla, Nam Phi, Tandia và Uganda, bắt đầu từ ngày 17/6/2006. Cùng đi với Thủ tướng Ôn Gia Bảo có Bộ trưởng Ngoại giao Lý Triệu Tinh, Bộ trưởng Nông nghiệp Đỗ Thanh Lâm, Bộ trưởng Thương mại Bạc Hy Lai, Bộ trưởng Y tế Cao Cường, Thư ký Quốc vụ viện Trương Bình, Phó Chủ nhiệm ủy ban phát triển và cải cách Chu Chi Hâm và Chủ nhiệm Văn phòng Thủ tướng Khâu Tiểu Hùng.

Hai cuộc viếng thăm chính thức châu Phi của hai đoàn cấp cao Trung Quốc thực sự đã mở ra trang mới trong lịch sử quan hệ hai đối tác. Kết quả của hai cuộc viếng thăm này là thắng lợi chung của Trung Quốc và châu Phi về mọi mặt nhưng quan trọng nhất vẫn là chính trị và kinh tế.

Đặc biệt, Diễn đàn đối tác “Trung Quốc - châu Phi” diễn ra tại Bắc Kinh, Trung Quốc trong hai ngày 6 và 7 tháng 11/2006 với sự tham gia của các đoàn đại biểu đến từ 48 nước châu Phi và 20 tổ chức quốc tế, là một sự kiện trọng đại trong quan hệ Trung Quốc - châu Phi. Diễn đàn là sự tiếp nối trang mới trong lịch sử quan hệ hai đối tác, thúc đẩy toàn diện sự cộng tác kinh tế thương mại hai bên.

- Về chính trị:

Bộ trưởng Ngoại giao Trung Quốc Lý Triệu Tinh đánh giá thắng lợi chuyến thăm của Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào tới châu Phi năm 2006 là trong thời gian chuyến thăm đã đề xuất rõ ràng sáng kiến thúc đẩy toàn diện mối quan

hệ hữu nghị và đối tác Trung Quốc - Ả-rập Xê-ut, thiết lập đối tác chiến lược kiểu mới Trung Quốc - châu Phi, mà đặc điểm chính là tin tưởng lẫn nhau về chính trị, đôi bên cùng có lợi trong lĩnh vực kinh tế và ủng hộ lẫn nhau trong các công việc quốc tế. Các bên tăng cường mối quan hệ hợp tác và tư vấn lẫn nhau, củng cố niềm tin tưởng lẫn nhau, mở rộng hợp tác thương mại đôi bên cùng có lợi, tăng cường phối hợp trong các vấn đề quốc tế và khu vực để trở thành những người anh em tốt, ủng hộ lẫn nhau trong chính trị, đối tác tốt, mở rộng hợp tác kinh tế đôi bên cùng có lợi, và những người bạn tốt, ủng hộ lẫn nhau trên trường quốc tế⁴... Cũng theo Bộ trưởng Lý Triệu Tinh, chuyến thăm châu Phi hai tháng sau đó của Thủ tướng Ôn Gia Bảo có nội dung phong phú và gặt hái được nhiều thành quả. Chuyến thăm đã đạt được mục tiêu “thắt chặt tình hữu nghị, tăng cường tin cậy lẫn nhau, mở rộng hợp tác, cùng nhau phát triển” và sẽ tạo nên những ảnh hưởng sâu sắc và lâu dài đối với sự phát triển quan hệ Trung Quốc - châu Phi trong thời kỳ mới⁵.

Thực chất các chuyến viếng thăm châu Phi của các nhà lãnh đạo cấp cao Trung Quốc không chỉ nhằm vào mục đích kinh tế là chính mà còn mang những ý nghĩa chính trị và nhân đạo khác. Trợ lý Bộ Ngoại giao Trung Quốc He Yafei khẳng định: “Một số người nghĩ rằng năng lượng, trong đó đặc biệt là dầu mỏ, là mục tiêu duy nhất của Trung Quốc trong quan hệ phát triển với châu Phi. Đây là cái nhìn sai lệch và phiến diện”. Ông nhấn mạnh: “Bắc Kinh hiểu rõ những khó khăn của nhân dân châu Phi trong tiến trình hội nhập vào nền kinh tế toàn cầu, vì thế Trung Quốc đã thông qua nhiều giải pháp để giúp đỡ châu Phi, trong đó bao gồm cả biện pháp trợ cấp nhập khẩu nhằm cân bằng cán cân thương mại song phương giữa hai bên. Trong chính sách viện trợ và phát triển thương mại với châu Phi, Trung Quốc cho rằng, nước này đã phản ánh lòng chân thành, không can thiệp vào vấn đề nội bộ của nước khác dưới bất kỳ hình thức nào”⁶. Cái gọi là “mối đe dọa Trung

Quốc” đối với châu Phi, theo Thủ tướng Ôn Gia Bảo chỉ là quan điểm sai sự thật và thiếu trách nhiệm. “Chính phủ Trung Quốc luôn theo nguyên tắc phát triển chung, cùng có lợi, hữu nghị, bình đẳng mà xây dựng quan hệ đối tác chiến lược với châu Phi”⁷. Điều này sẽ được chứng minh bằng những số liệu cụ thể ở phần dưới đây.

- Về kinh tế.

Trong chuyến thăm của Chủ tịch Hồ Cẩm Đào, một loạt thoả thuận hợp tác kinh tế Trung Quốc - Châu Phi đã được ký kết. Đáng chú ý là thoả thuận trị giá 2 tỷ USD được ký kết với Nigêria, theo đó, công ty dầu mỏ ngoài khơi của Trung Quốc sẽ giữ 45% cổ phần trong một mỏ dầu ngoài khơi của nước này và thoả thuận với Kênia về việc Trung Quốc giúp nước này thực hiện điện khí hoá đất nước, trong đó có các vùng nông thôn của Kênia và Trung Quốc được quyền tìm kiếm dầu mỏ tại đây⁸.

Chuyến thăm của Thủ tướng Ôn Gia Bảo được thực hiện trong 8 ngày, với 80 hoạt động khác nhau. Ngoài việc thông qua Cương yếu hợp tác làm sâu sắc thêm quan hệ đối tác chiến lược với Ai Cập và Nam Phi, những phát biểu và thông cáo chung với 5 nước còn lại, Thủ tướng còn chứng kiến ký kết 71 hiệp định trên nhiều lĩnh vực như chính trị, kinh tế, thương mại, xây dựng cơ sở hạ tầng, văn hoá, giáo dục và khoa học kỹ thuật. Trong đó có 11 thoả thuận với Ai Cập về hợp tác thương mại, kinh tế, năng lượng, đặc biệt là thoả thuận khung về hợp tác dầu lửa và khí gas và những hợp đồng về khai thác đồng tại Côngô, gỗ tại Libêria và các nguồn khoáng sản phong phú khác tại châu Phi⁹.

Song song với những cuộc đàm phán về kinh tế, thương mại, trong cả hai chuyến thăm, Trung Quốc còn cam kết tiếp tục cung cấp viện trợ cho sự phát triển xã hội của nhiều quốc gia châu Phi như xây dựng trung tâm nông nghiệp kiểu mẫu và trường tiểu học, cử các đội y tế, tặng thuốc chống sốt rét và đào tạo nhân tài...

Đây chính là sự tiếp tục của chính sách đã được Trung Quốc thực hiện trước đây. Trong 50 quan hệ, Trung Quốc đã cấp 5,5

tỷ USD viện trợ cho châu Phi, cử 16.000 nhân viên y tế tới 43 nước, giúp gần 24 nghìn bệnh nhân và giảm hay xóa nợ cho 31 nước¹⁰. Trung Quốc đã thực hiện gần 900 dự án xây dựng cơ sở hạ tầng và kinh tế xã hội, trong đó có nhiều trường học mới ở Tandania, xây dựng đường xe lửa xuyên quốc gia ở Angola, giúp phát triển công nghiệp du lịch ở Uganda¹¹ v.v... Ngoài ra, Trung Quốc còn trợ giúp châu Phi về nhiều mặt, xây dựng 700 công trình, 2.000 km đường sắt và 3.000 km đường ô tô tại 49 nước châu Phi. Đến cuối năm 2005, đầu tư vào châu Phi 6 tỷ USD, xây dựng 800 xí nghiệp hoạt động trong các lĩnh vực thương nghiệp, sản xuất và chế biến, khai thác tài nguyên, giao thông, nông nghiệp v.v... tại 49 nước châu Phi¹².

Tại Hội nghị cấp cao Trung Quốc - châu Phi, tổ chức tại Addis Ababa (Êtiôpia) tháng 12/2003, Bắc Kinh đã đồng ý giảm 1,3 tỷ USD tiền nợ cho 31 nước châu Phi và cam kết ủng hộ "Sáng kiến đối tác mới vì sự phát triển của châu Phi". Trung Quốc đã lập một danh sách 187 mặt hàng miễn thuế cho 40 nước châu Phi, được thực hiện từ 1/1/2005 và tiếp tục khuyến khích các doanh nghiệp trong nước tăng cường đầu tư vào châu Phi, đặc biệt trong lĩnh vực năng lượng, dệt may và nông nghiệp¹³. Đến nay, Trung Quốc đã đầu tư vào châu Phi 6,27 tỷ USD, viện trợ xây dựng 900 công trình tại châu Phi. Trong khuôn khổ Diễn đàn cộng tác Trung Phi, Trung Quốc đã giảm nợ cho 31 nước châu Phi khoản nợ trị giá 10,9 tỷ NDT, một USD bằng khoảng 7,872 NDT. Trung Quốc giảm thuế các mặt hàng cho 28 nước châu Phi có quan hệ ngoại giao với Trung Quốc¹⁴. Tất cả những điều kể trên cho thấy quan hệ hợp tác phát triển Trung Quốc- Châu Phi trước đây và hiện tại là quan hệ bình đẳng, hợp tác đôi bên cùng có lợi. Các chuyến thăm châu Phi năm 2006 của các đoàn chính khách và doanh nhân Trung Quốc mà đỉnh cao là hai chuyến thăm của Chủ tịch Hồ Cẩm Đào và Thủ tướng Ôn Gia Bảo một lần nữa khẳng định quan điểm chính thức của Đảng và Nhà nước Trung Quốc trong chính sách đối với châu Phi. Hơn nữa, lần này mức độ hợp tác đã được đẩy lên tầm cao mới, đặt nền móng hay làm bệ phóng mới cho sự phát triển

mới mang tính chất hoàn toàn mới. Trung Quốc đánh giá "Châu Phi là châu lục gồm 54 nước với 800 triệu người. Sự phát triển quan hệ kinh tế thương mại với lục địa này có ý nghĩa quan trọng đối với Trung Quốc, đang có triển vọng lớn trong cộng tác hai bên trong lĩnh vực này"¹⁵.

Châu Phi nhìn nhận Trung Quốc như một hình mẫu cho phát triển tương lai của châu lục. Một trong những nghiên cứu về chính sách của Trung Quốc ở châu Phi chỉ rõ quan điểm của một số quốc gia châu Phi đánh giá về Trung Quốc: "Trong quá khứ, Trung Quốc là nước nghèo nhưng bây giờ lại phát triển rất nhanh", vì vậy, "các quốc gia châu Phi hợp tác với Trung Quốc vì họ muốn tìm ra cách làm thế nào Trung Quốc phát triển nhanh đến thế"¹⁶.

3. TRIỂN VỌNG HỢP TÁC TRUNG QUỐC - CHÂU PHI

Với thành công của những chuyến viếng thăm châu Phi, đặc biệt của Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào và Thủ tướng Ôn Gia Bảo năm 2006, quan hệ hai đối tác này thực tế đã bước vào giai đoạn mới, với tính chất "kiểu mới". Trung Quốc đánh giá cao quan niệm không liên kết về chính trị và tiềm năng nguồn nhân lực và tài nguyên thiên nhiên phong phú của châu Phi. Ngược lại, nhiều nước châu Phi tin tưởng vào sự hợp tác với Trung Quốc, coi nước này là mẫu hình phát triển trong tương lai.

Với việc xác định đúng định hướng chính trị, kinh tế, xã hội và những lĩnh vực khác trong phát triển quan hệ hai đối tác, Trung Quốc và châu Phi đang đứng trước một triển vọng đầy hứa hẹn trong thời gian tới.

Với Trung Quốc, châu Phi là một mắt xích quan trọng trong cái gọi là "vành đai sinh trường" "ASEAN - Nam Á - Trung Đông - châu Mỹ Latinh" thuộc chiến lược ngoại giao thời kỳ hiện đại¹⁷. Các hoạt động ngoại giao mới đây đều nhằm thực hiện phương châm "tiến xuống Tây - Nam", củng cố vị thế của Trung Quốc trên trường quốc tế, đồng thời giải quyết những vấn đề cấp thiết về kinh tế đối với phát triển trong nước.

Với châu Phi, quan hệ với Trung Quốc sẽ giúp nhiều nước giải quyết được những khó khăn kinh tế và xã hội, đặc biệt trong vấn đề khai thác thế mạnh tài nguyên khoáng sản, xoá đói giảm nghèo, giảm và xoá nợ và một số vấn đề xã hội khác.

Những thuận lợi cơ bản nhất của quan hệ hợp tác chiến lược kiểu mới Trung Quốc- châu Phi phần nhiều thuộc lĩnh vực kinh tế.

Quan hệ hợp tác kinh tế với châu Phi, Trung Quốc giải quyết được một số vấn đề cơ bản về nguyên vật liệu, giúp bù đắp sự thiếu hụt trong nước, mà châu Phi lại rất giàu có về nguồn này và đang gặp khó khăn trong khai thác. Đứng đầu trong số những nguyên vật liệu này là dầu, khí, sau đó là gỗ, coban và nhiều khoáng sản quý khác. Trên thực tế, nguồn dầu, khí tại châu Phi giúp rất nhiều cho việc bổ sung thiếu hụt của Trung Quốc trong những năm gần đây. Quan hệ thương mại Trung Quốc với một số nước như Ai Cập, Angola, Nigêria, Xu Đãng... thực chất tập trung cho lĩnh vực năng lượng bởi nguồn xuất khẩu hàng hoá ra nước ngoài của các nước này chủ yếu là dầu, khí. Năm 2006 là điểm xuất phát quan trọng cho việc Angola trở thành nhà cung cấp dầu lớn nhất cho Trung Quốc ở châu Phi vì Công ty lọc dầu SINOPEC đã đạt được thoả thuận góp vốn vào thăm dò 3 khu vực dầu lửa của nước này với công suất khai thác tiềm năng đạt 3,2 triệu thùng. Từ tháng 2/2006, Angola đã cung cấp cho Trung Quốc 450.000 thùng dầu thô mỗi ngày, tương đương với 15% tổng số khí đốt nhập khẩu của Trung Quốc¹⁸. Cùng với một loạt hợp đồng khác về dầu, khí ký kết với châu Phi trong năm 2006, trong tương lai gần, Trung Quốc ổn định được một trong những mắt xích quan trọng trong “vành đai sinh trưởng” “ASEAN- Nam Á- Trung Đông - châu Mỹ Latinh”.

Những hợp đồng này không chỉ mang lại lợi ích cho Trung Quốc, ngược lại cũng là cơ hội của các nước châu Phi. Ký kết hợp đồng năng lượng với Trung Quốc, ngoài nguồn lợi trực tiếp từ khai thác nguồn nhiên liệu này, một số nước châu Phi luôn được hưởng thêm nguồn lợi từ những viện trợ khác mang tính xã hội và

nhân đạo từ Trung Quốc mà một số người cho là “một hành động mang tính truyền thống” của Trung Quốc. Chính vì vậy, Trung Quốc được hoan nghênh ở châu Phi. Một nhà kinh tế Angola đã nói, việc hợp tác với Trung Quốc đương nhiên được hoan nghênh chào đón. Các công ty Trung Quốc có khả năng cung cấp các kỹ sư làm việc tại các công trường chỉ với số lương 100 USD/tháng, trong khi châu Âu (vì đồng Euro quá cao) không còn có sức cạnh tranh tại phần lớn các nước châu Phi¹⁹. Rất nhiều quốc gia châu Phi được hưởng lợi từ sự phát triển nhanh chóng của Trung Quốc. Hàng hoá rẻ của nước này nhập vào châu Phi cũng là cơ hội cải thiện đời sống của nhiều người dân châu lục Đen vốn nghèo khó, có ít tiền để sắm những đồ đắt đỏ nhập từ các nước Tây Âu. Đây là một lợi thế đôi bên cùng có lợi thúc đẩy nền thương mại hai đối tác trong những năm tới. Diễn đàn cộng tác kinh tế thương mại Trung Quốc - Châu Phi tháng 11/2006 là một dấu mốc mới, là bàn đạp pháp lý chính trị mới thúc đẩy toàn diện sự phát triển này.

Quan hệ với Trung Quốc, châu Phi không chỉ học hỏi được nhiều kinh nghiệm quản lý kinh tế, khai thác tài nguyên và đào tạo nhân lực mà cũng có cơ hội xuất khẩu lao động và tư bản của mình sang đất nước đông dân nhất thế giới hiện nay.

Trong những năm qua, không chỉ các nhà doanh nhân và chính khách Trung Quốc thăm viếng châu Phi, ngược lại từ châu Phi cũng có rất nhiều đoàn sang thăm Trung Quốc. Một số doanh nghiệp châu Phi đã tiến hành hoạt động kinh doanh của mình tại Trung Quốc. Mới đây nhất, tập đoàn Brewer SAB Miller đã đầu tư 400 triệu USD tại Trung Quốc. Công ty giấy Sappi, ngân hàng Absa và hãng khai khoáng Anglo-American, Kumba Resources cũng đã đặt chân tới Đại lục.

Tuy nhiên, quan hệ Trung Quốc - châu Phi trong tương lai gần vẫn phải đối đầu với một số thách thức cần phải vượt qua.

Trước hết mỗi quan hệ này phải đối mặt với sự cạnh tranh của một số nước phương Tây. Trung Đông vốn được coi là sân sau, “thị trường truyền thống” - nguồn

cung cấp dầu lửa quan trọng cho một số nước phương Tây như Mỹ và Nhật Bản và một số nước châu Âu khác. Một số chính giới Tây Âu tìm mọi lý do để cản trở việc phát triển quan hệ đối tác năng lượng Trung Quốc- châu Phi, kể cả lý do về chính trị và nhân quyền. Dư luận phương Tây cho rằng, mặc dù góp phần nâng cao giá trị các nguồn nguyên liệu xuất khẩu của châu lục Đen, nhưng ảnh hưởng kinh tế ngày càng lớn của Trung Quốc đã biến châu Phi thành thị trường tiêu thụ hàng hoá giá rẻ của Trung Quốc, một mặt đem lại lợi ích cho người tiêu dùng châu Phi, nhưng mặt khác lại khiến các doanh nghiệp cùng ngành nghề tại châu Phi không thể cạnh tranh, phải lâm vào tình trạng phá sản, tỷ lệ thất nghiệp ngày càng lớn. Ngoài ra, sự ủng hộ và mối quan hệ gần gũi không có điều kiện khắt khe của chính quyền Trung Quốc sẽ làm hỏng các nỗ lực của phương Tây trong việc “thúc đẩy nền dân chủ và cải thiện quyền con người” tại một số quốc gia bất ổn như Angola, Nigêria, Xu Đăng và Dimbabuê²⁰.

Hai là, một số nhà sản xuất và người tiêu dùng tại một vài nước châu Phi cũng phản đối việc hàng hoá giá rẻ của Trung Quốc được nhập vào đây. Tại Nam Phi- đối tác thương mại lớn nhất của Trung Quốc ở châu Phi, đã có những phản ứng trước việc này. Các nhà sản xuất hàng dệt Nam Phi lo ngại với đội ngũ công nhân giá rẻ, hàng vải Trung Quốc sẽ áp đặt lên thị trường nước này. Các công đoàn Nam Phi đã yêu cầu chính phủ giới hạn nhập hàng của Trung Quốc để bảo vệ thị trường nhân công nội địa...

Mặc dù có một số thách thức, quan hệ Trung Quốc- châu Phi vẫn có nhiều thuận lợi cơ bản và có nhiều triển vọng tốt. Trên thực tế, mối quan hệ Trung Quốc- châu Phi được xây dựng trên nguyên tắc bình đẳng đôi bên cùng có lợi. Thủ tướng Ôn Gia Bảo giải thích lập trường của Trung Quốc về quan hệ thương mại với châu Phi không phải là để “khai thác” các nước này: “Để phát triển quan hệ kinh tế thương mại với châu Phi, Trung Quốc tập trung chủ yếu vào 3 hướng chính: Một là, tăng cường mở rộng xuất khẩu hàng hoá của

châu Phi sang Trung Quốc, áp dụng những biện pháp khuyến khích tạo điều kiện để châu Phi bán sản phẩm sang thị trường Trung Quốc; Hai là, kết hợp giữa hỗ trợ và cộng tác kỹ thuật tập trung cho sự phát triển của chính châu Phi; Ba là, tăng cường giúp đỡ các nước châu Phi đào tạo cán bộ kỹ thuật và các ngành khác”²¹. Tại cuộc gặp thượng đỉnh trong khuôn khổ Diễn đàn cộng tác “Trung Quốc - châu Phi” Chủ tịch Hồ Cẩm Đào thông báo về 8 biện pháp mới trong quan hệ với châu Phi gồm mở rộng phạm vi viện trợ, tín dụng ưu đãi, khuyến khích đầu tư, giảm nợ, mở thêm thị trường, thành lập các vùng nước ngoài của sự cộng tác kinh tế thương mại và đào tạo cán bộ. Tám biện pháp này sẽ thúc đẩy sự phát triển năng động và thuận lợi của cộng tác kinh tế thương mại của cả hai bên²².

Ngày 4/11/2006, Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào còn cho biết trong vòng 3 năm tới, Trung Quốc dự định cung cấp cho các nước châu Phi tín dụng ưu đãi khoảng 3 tỷ USD, và 2 tỷ USD dưới dạng tín dụng xuất khẩu có lợi cho người tiêu dùng²³.

Trong chính sách viện trợ và phát triển thương mại với châu Phi, Trung Quốc đã phản ánh “lòng chân thành, không can thiệp vào vấn đề nội bộ của nước khác dưới bất cứ hình thức nào”²⁴. Mối quan hệ Trung Quốc - châu Phi cũng không làm tổn hại đến lợi ích của bất kỳ quốc gia nào trên thế giới. Thủ tướng Ôn Gia Bảo nhấn mạnh: “Những nỗ lực của chúng tôi trong việc phát triển quan hệ với các nước ở châu Phi và châu Mỹ Latinh không nhằm vào bất kỳ nước thứ ba nào, vào một mối liên minh nào và sẽ không tổn hại đến lợi ích của các nước khác. Tôi tin tưởng chính phủ Mỹ cũng công nhận điều này. Chúng tôi tin rằng những người thuộc những tôn giáo, các quốc gia khác nhau, bao gồm các nước châu Phi, cũng có quyền và khả năng để giải quyết những vấn đề của riêng họ”²⁵. Ứng hộ quan điểm này của Trung Quốc chính là những quan điểm chính thức từ các nước châu Phi. Trong chuyến thăm thành phố Ninh Ba, tỉnh Chiết Giang, Trung Quốc, Thủ tướng Xê-nê-gan, Phó Tổng Bí thư Đảng Dân chủ Xê-nê-gan,

ngài Makki Sôll, hy vọng thành phố Đaka của Xê-nê-gan và thành phố Ninh Ba của Trung Quốc với nhiều điều kiện tương đồng, sẽ trở thành đối tác tốt của nhau trong nhiều lĩnh vực cộng tác như hải cảng, sản xuất nông nghiệp và công nghệ làm giấy. Ngài còn nhấn mạnh: “Châu Phi và Trung Quốc có nhiều điểm tương đồng, các nước châu Phi cần học hỏi và áp dụng những kinh nghiệm phát triển của Trung Quốc”²⁶. Quan điểm này được phát biểu cụ thể hơn, sâu sắc hơn bởi một chính khách khác của châu Phi. Tại cuộc họp trong khuôn khổ Hội nghị thượng đỉnh lần thứ 7 Liên minh châu Phi diễn ra tháng 2/2006, Bộ trưởng Ngoại giao Xê-nê-gan, ngài Sheikh Tidian Gadiô phát biểu rằng, mặc dù hiện nay trong tình hình quốc tế có nhiều biến đổi nhưng mối quan hệ hữu nghị truyền thống châu Phi - Trung Quốc, được xây dựng trên nền tảng chính trị vững chắc, đã được thử thách bởi thời gian sẽ tiếp tục được phát triển theo chiều hướng thuận lợi cho cả hai bên. Ngài Bộ trưởng nhấn mạnh: “Các nước châu Phi hy vọng và tin tưởng rằng những dự án cộng tác giữa châu Phi và Trung Quốc sẽ không ngừng được áp dụng vào cuộc sống. Các nước châu Phi cần học hỏi và áp dụng những kinh nghiệm phát triển thành công của Trung Quốc cũng như cố gắng không mệt mỏi vì một tương lai sáng lạn của châu Phi”²⁷

Chú thích:

1. Văn kiện về chính sách của Trung Quốc đối với châu Phi công bố đầu năm 2006; Bình luận của Lý Triệu Tinh, theo Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 28 và 30/4/2006.
2. Trung Quốc đẩy mạnh quan hệ với châu Phi, www.laocai.gov.vn
3. Thương mại Trung-Phi khởi sắc, Tham tán TM VN tại Nam Phi, Bộ Thương mại Việt Nam, ngày 22/8/2006
4. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 30/4/2006,
5. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 25/06/2006,
6. Châu lục đen trong chiến lược toàn cầu của Trung Quốc, www.vnn.vn ngày 17/6/2006

7. Trung Quốc trong quan hệ với châu Phi, www.VnExpress, ngày 27/6/2006.
8. Chủ tịch Trung Quốc thăm châu Phi, Báo Nhân Dân, ngày 25/4/2006.
9. Thủ tướng Trung Quốc Ôn Gia Bảo thăm Châu Phi: Khai thông dòng chảy dầu lửa mới từ Châu Phi, Lao Động, số 167, ngày 19/6/2006.
10. Trung Quốc 'không cạnh tranh với Mỹ' ở châu Phi. www.vnn.vn, ngày 19/6/2006.
11. Trung Quốc trong quan hệ với châu Phi, www.VnExpress, ngày 27/6/2006.
12. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 5/11/2006
13. Trung Quốc tăng cường quan hệ thương mại - đầu tư với châu Phi, www.vnn.vn, ngày 21/10/2004.
14. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 3/11/2006
15. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 19/6/2006
16. Nghiên cứu của Trương Cương, Phó Chủ tịch Học viện nghiên cứu Trung Quốc tại châu Phi, Trung Quốc trong quan hệ với châu Phi, www.VnExpress, ngày 27/6/2006.
17. Trung Quốc đẩy mạnh quan hệ với châu Phi, www.laocai.gov.vn
18. Huỳnh Cao, Ngoại giao Trung Quốc sức hút dầu hỏa, www.vnn.news.com, ngày 22/06/2006.
19. Tài liệu đã dẫn.
20. Châu lục Đen trong chiến lược toàn cầu của Trung Quốc, www.vnn.vn, ngày 17/6/2006.
21. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 19/6/2006.
22. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 7/11/2006
23. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 4/11/2006
24. Châu lục Đen trong chiến lược toàn cầu của Trung Quốc, www.vnn.vn, ngày 17/6/2006.
25. Trung Quốc 'không cạnh tranh với Mỹ' ở châu Phi, www.vnn, ngày 19/6/2006.
26. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 28/4/2006.
27. Tân Hoa xã, www.xinhuanet.com, ngày 2/7/2006.